

ETABLERING AV HAMSUN- MUSEUM I GRIMSTAD?

Forstudie

Juli 2017

Innhold

1	<i>Hvorfor et Hamsun-museum i Grimstad?</i>	3
1.1	Knut Hamsun og Grimstad	4
1.2	De viktigste stedene for Hamsun-formidling i Norge	7
1.3	Hamsun i et internasjonalt perspektiv	8
1.4	Oppsummering	9
2	<i>Fokus, oppgaver og innhold i et Hamsun-museum i Grimstad</i>	10
2.1	Hovedfokus	10
2.2	Oppgaver	10
3	<i>Bygg og lokalisering</i>	13
3.1	Bygningstekniske krav til museumsbygg	13
3.2	Areal og rombehov	13
3.3	Aktuelle lokaler	13
3.4	Kriterier	14
3.5	Oppsummering	14
4	<i>Organisering og finansiering av et fremtidig Hamsun-museum</i>	15
4.1	Organisering	15
4.2	Finansiering av bygg og drift	15
4.3	Oppsummering	16
5	<i>Hamsun-museum som bidrag til byutvikling og andre ringvirkninger</i>	16
6	<i>Betenkeligheter og usikkerhet angående etablering av Hamsun-museum i Grimstad</i>	18
6.1	Nok interesse?	18
6.2	Motstand mot Hamsun	19
6.3	Kun om ideologi?	19
6.4	Økonomi	20
7	<i>Konklusjon. Veien videre?</i>	20

Innledning

Kommunestyret vedtok 27.02.2017 sak 17/28 at

«Det nedsettes en arbeidsgruppe som skal utarbeide forstudien til en mulig etablering av et Hamsun-museum i Grimstad. Når det gjelder finansiering av et eventuelt museum må man drøfte både kostnader ved etablering og drift. Forstudien legges frem for politisk behandling i august. Tillegg i mandat: Undersøke muligheten for å kunne hente nasjonale midler»

Arbeidsgruppens mandat var følgende:

1. Belyse hvorfor en evt skal etablere et Hamsun-museum (lokalt, nasjonalt og internasjonalt perspektiv)
2. Vurdering av ulike museumsfaglige vinklinger/tilnærminger mht innhold/tematikk, avgrensninger, målgrupper, osv. Kartlegging av hva som finnes av gjenstander som kan være aktuelle i et museum.
3. Forslag til lokalisering, inkludert mulig gjenbruk av eksisterende kommunale bygg. Det må gjøres rede for bygningstekniske krav til museumsbygg, og den kan si noe om hvilke areal- og rombehov en kan se for seg
4. Organisering og finansiering av et mulig fremtidig museum. Undersøke muligheten for å kunne hente nasjonale midler.
5. Hamsun-museum som bidrag til byutvikling, og andre ringvirkninger
6. Risiko og betenkeligheter ved en evt etablering.

Arbeidsgruppen besto av:

Anita Estensen (leder) – Aust-Agder Museum og arkiv IKS, avd. leder Grimstad bys museer

Karin Glomsaker – Grimstad kommune, enhetsleder kulturtjenesten

Thor Egil Mortensen – Grimstad kommune, enhetsleder bygg- og eiendomstjenesten

Alvhild Dvergsdal – UiA, professor Institutt for nordiske fag og mediefag/Hamsunsenteret, konservator (permisjon)

1 Hvorfor et Hamsun-museum i Grimstad?

MUSEENES SAMFUNNSROLLE

«Et museum er en permanent institusjon, ikke basert på profitt, som skal tjene samfunnet og dets utvikling og være åpent for publikum; som samler inn, bevarer/konserverer, forsker i, formidler og stiller ut materielle og immaterielle vitnesbyrd om mennesker og deres omgivelser i studie-, utdannings- og underholdningsøyemed.»

ICOM's (International councils of museums) definisjon av et museum er tydelig og innbefatter at museene opptre som aktive samfunnsaktører for å skape bevissthet rundt de utfordringene vi i dag står ovenfor, og for å fremme positive endringer i samfunnet. I rollen som samfunnsaktører inngår inkludering av lokalsamfunnet, å løfte frem uhørte stemmer og å rette opp feil i vårt felles bilde av fortiden.

I forbindelse med kommunestyresaken om Hamsun-museum ble det trykket 10-15 leserbrev, artikler og ledere i Grimstad adressedidende og Agderposten om saken, og det var innslag på NRK Sørlandet og P2. Meningene var ulike, men at Hamsun fortsatt skaper engasjement i Grimstad var helt tydelig. Dette så en også i forbindelse med Hamsunåret 2009; Hamsun har en helt spesiell status i Grimstad

1.1 Knut Hamsun og Grimstad

I 1918 flyttet familien Hamsun: Knut, Marie og deres fire barn, inn på Nørholm utenfor Grimstad. Hamsunfamilien kom flyttende, via et kort opphold i Larvik, fra gården Skogheim i Hamarøy i Nordland. I seks år hadde Knut og Marie drevet Skogheim og fått tre barn der. Men allerede første halvår etter at de hadde flyttet inn på Skogheim, begynte Hamsun å snakke om flytting, til Maries store fortvilelse. Mye av grunnen var for Hamsun at dens potensial var for lite, grensene for driften ville bli nådd for raskt. På Nørholm fant Hamsun utviklingspotensialet han søkte, og her ble Hamsun og Marie boende resten av sitt liv; Knut Hamsun i 34 år, Marie Hamsun i 51 år. Nørholm ble kjøpt for 220 000 kroner, en høy sum den gangen.

Hamsun hadde året før, i 1917, gitt ut romanen *Markens Grøde*, som hadde blitt en publikumssuksess. Salgsinntektene fra *Markens Grøde* gjorde det mulig å kjøpe Nørholm. To år senere ble Hamsun tildelt Nobels litteraturpris for romanen. Storparten av Nobelpris-pengene ble brukt til å restaurere og utvikle Nørholm. Hamsun stod altså i starten av Grimstadperioden på høyden av sin forfatterkarriere og var i ferd med å realisere viktige mål i livet, om å drive en stor gård og leve et familieliv på gården.

Knut Hamsun hadde en stor lidenskap i jordbruk og gårdsdrift. Minnet om morsfamiliens slektsgård Garmostrædet i Lom spilte nok en vesentlig rolle bak dette, familiegården som måtte selges pga. onkelens bøter og gjeld, som gjorde at Pedersen-familien (Pedersen var Knut Hamsuns opprinnelige slektsnavn) og morens foreldre måtte flytte nordover. Til tross for at Nørholm ble kjent som et mønsterbruk, gikk gårdsdriften aldri med overskudd. Hamsun måtte skrive ved siden av for å skaffe de nødvendige inntektene. Å skrive var noe Hamsun måtte være alene for å få til, uten mulighet til å bli forstyrret, og han reiste derfor bort i perioder. Ett av paradoksene i Hamsuns liv ble at for å kunne drive og bo på gården og gi barna sine en oppvekst på gård, måtte han reise bort fra gården og familien og overlate gårdsarbeid og omsorg for barna til andre.

Det går viktige linjer innenfor Hamsuns liv og forfatterskap fra familietraumatet rundt den tapte gården i Lom, over det fattige barndomshjemmet Hamsund som familien forpaktet, og som Knut måtte flytte fra i perioder som gutt, til Hamsuns gårdsdrøm, skildret litterært ved Sellanrå i *Markens Grøde*, utprøvd på Skogheim, og konkretisert i Nørholm. I *Markens Grøde* er Isak den første av «markboene» som investerer i ny teknologi, en slåmaskin; også Hamsun tenkte moderne gårdsdrift og var den første i Eide som kjøpte traktor.

Hamsun er en av Norges tre Nobelprisvinnere i litteratur, ved siden av Bjørnstjerne Bjørnson og Sigrud Undset. Hamsun har hele sitt forfatterskap provosert og vært omdiskutert. Fra gjennombruddsromanen *Sult* i 1890 ble Knut Hamsun oppfattet som en kontroversiell forfatter. Han kritiserte «de fire store» og særlig Ibsen, på hardtslående og ofte urettferdige måter og lanserte sitt litterære program: Han ville skrive moderne litteratur og studere og beskrive det moderne menneskes sjeleliv litterært på måter som ennå ikke var gjort. Politisk stod Hamsun fram som anarkist og opprører, med stor appell til ungdommen – han kaltes «ungdommens dikter». I 1905 holdt Hamsun seg på den radikale venstre-fløyen og markerte seg aktivt som tilhenger av unionsoppløsningen.

Radikaliteten og protesten beholdt Hamsun hele livet. Utover på 1910-20-tallet utfoldet Hamsun sin radikalitet konservativt, ved kritiske blikk på sider ved moderniteten, det moderne samfunnet som hadde utviklet seg i Norge for alvor fra ca. 1850: Industrialisering, turisme, kapitalisme, imperialisme, demokrati, nivellering (etter hans mening), amerikanisering, m.m. I ordbruk og uttalelser ser vi at Hamsun som ideolog og forfatter ikke gjennomskuer eller protesterer mot, men selv uttrykker tidens retorikk og fordommer knyttet til kjønn, nasjonalitet og rase. På 30-tallet kritiserte Hamsun stalinisme og kommunisme, og ytret offentlig støtte til Vidkun Quisling, lederen for Nasjonal Samling som ble dannet i 1933. Fra 1935 kalles Hamsun reaksjonær.

Hamsun var hardtslående og steil i sine artikler og uttalelser – mens hans romaner derimot utfolder seg med et mangfold av stemmer og perspektiver. For eksempel i August-trilogien det ene av de to storverkene som Hamsun skrev etter å ha bosatt seg i Grimstad, skildres på den ene siden den korrumperingen som moderne pengeøkonomi og kapitalisme kan føre menneskene inn i. På den andre siden er beretningen og fortelleren dypt preget av fascinasjonen for den nytenkning og entreprenørskap som moderniteten åpner for. Vi møter i romanen en rekke mennesker som er på jakt etter nye muligheter og som tør å ta skritt ut i det ukjente i lys av sine ideer, investere og ta sjanser, motivert av ønsker både om å tjene penger, å skape verdier, galskap og eventyrlyst i ulike blandinger.

Ved sine krasse uttalelser i Ossietzky-saken fikk Hamsun mange lesere og offentlige personer mot seg. Carl von Ossietzky var en tysk journalist, pasifist og aktivist, som ble arrestert for høyforræderi mot tyske interesser i 1931 og sendt i konsentrasjonsleir, der han døde i 1938. Ossietzky ble tildelt Nobels fredspris i 1935, noe Hamsun sa seg uenig i med krasse ord. Han kritiserte Ossietzky for den politiske rollen han hadde spilt i sitt hjemland. Vi ser i uttalelsene om Ossietzky hvordan den hamsunske sympatien for enkeltmennesket som trosser overmakten og går sine egne veier, er forsvunnet. Også eksaltasjonen og varheten for selv det skrøpeligste uttrykk for livet selv, som hadde vært med på å særprege Hamsun som forfatter, er borte. Stalinisten Nordahl Grieg skriver om dette i 1936 i essayet «Knut Hamsun»: «Ingen europeisk dikter har i dag mer åpent enn Hamsun bekjent seg til reaksjonen. Hans navn, mektig som et livsverk, brukes i dag som en svøpe mot frie mennesker under fascismens diktatur».

Grieg uttrykker samtidig sin stadige kjærlighet til Knut Hamsuns diktning. Han finner svar på hvorfor denne kjærligheten stadig er der, idet han spør: «Denne livsdreperen – er det Hamsun? Nei. Hans selvstorhet er i reaksjonen; men det dypeste i hans diktning er ubesmittet av den.» Griegs hypotese er altså at Hamsun gjorde, ved sine politiske standpunkt fra 30-årene, urett mot seg selv som kunstner. Nordahl Grieg ble motstandsmann under krigen og skutt ned og drept under et flytøkt over Berlin i 1943.

Under andre verdenskrig erklærte Hamsun sin støtte til nazi-Tyskland og de tyske okkupantene i Norge. Hamsun så på Hitlers tredje rike som den rette veien å gå for Norge, og så fram til et styrket og gjenreist Norge med en framtrædende plass i et germansk storrike. Han formidlet sine synspunkt i artikler og taler, og omgikk norske og tyske nazi-topper. Alt dette skuffet, provoserte og sjokkerte mange nordmenn dypt, og Hamsun mistet enda flere venner og lesere. I 1943 sendte Hamsun sin nobelpris-medalje til Goebbels, Hitlers strateg som samtidig var en kunstelsker og satte Hamsun svært høyt. Ekteparene Goebbels og Hamsun hadde da nylig møttes og møtet hadde tydelig vært svært hyggelig og vellykket. Samme året deltok Hamsun på en nazistisk journalistkonferanse i Wien og ble derfra fløyet til Bayern og Hitlers residens Berghof for å møte diktatoren der. Møtet ble katastrofalt, det ble avbrutt av en rasende Hitler. Hamsun hadde nemlig benyttet anledningen til å argumentere for rikskommisæren Terbovens avgang – argumentasjonen var at pga. Terbovens brutale framferd i Norge, skapte han motstand hos folk mot den tyske okkupasjonsmakten. Gjennom krigsårene henvendte Hamsun seg til sine kontakter innenfor det nazi-tyske regimet med anmodninger om å løslate nordmenn som var blitt arrestert av okkupantene.

Etter kapitulasjonen i 1945 ble Knut og Marie internert i påvente av rettssak. Hamsun ble tiltalt for landssvik. Hamsun ble underkastet judisiell observasjon ved Vindern psykiatriske klinikk. Den førte til diagnosen «varig svekkede sjelsevner», som gjorde at riksadvokaten frafalt tiltale. I stedet for en straffesak reiste staten erstatningssak mot ham, som mot alle andre medlemmer i NS fra krigens start og utover; en sak som endte i Høyesterett i 1948. Til tross for at partimedlemskap ikke kunne bevises, var resonnementet både i Tingretten og Høyesterett at Hamsun hadde opptrådt som om han var medlem og ikke protestert mot den oppfatningen, og dermed måtte anses som skyldig. Han ble dømt til å betale en erstatning på 325 000 kr. Hamsun var indignert over diagnosen og skuffet over rettsprosessen. Han ønsket å ta fullt ansvar for sin rolle under krigen og bli stilt for retten i en straffesak, som gav ham mulighet til enten å renske seg, eller ta sin straff. I 1949 ble Hamsuns siste bok publisert, *På gjengrodde stier*, som skildrer tidsrommet fra 26. mai 1945 da husarresten forkynnes, fram til St. Hans 1948 da Høyesterett hadde dømt. Boka representert en ny og unik litterær form, som kombinerer bl.a. dagbok, erindringer, essay, forsvarstale, bekjennesskrift, brev, tale, fakta og fiksjon. Boka ble en stor publikumssuksess, er bl.a. blitt kalt «åndfullt vrøvl», og skaper stadig undring hos nye lesere: Hva slags bok er dette? Hamsun klarte å vinne tilbake mange lesere ved denne boka. Et nytt opplag av Hamsuns samlede verker ble trykt på Gyldendal i 1950.

Grimstادتiden representerer altså en lang, viktig og dramatisk periode i Hamsuns liv og forfatterskap. Den er knyttet til nye, viktige, delvis fatale, roller og kapitler i Hamsuns liv:

- Drømmen om å være bonde på en storgård realiseres
- Knut Hamsun er blitt far til fire barn som vokser opp, blir ungdommer og voksne
- Hamsun blir nobelprisforfatter
- Han trer fram i offentligheten som politisk ideolog, reaksjonær og etter hvert nazi-sympatisør
- Hamsun kommer på kant med norsk rettssystem
- «Ungdommens dikter» blir gammel
- Tiden i Grimstad rommer et stort fall; fra forfatterskapets topp og til dets bunn

En betydelig del av Hamsuns forfatterskap ble til under Grimstادتiden, deriblant to av hans mest kjente verk: *August-trilogien* og *På gjengrodde stier*. Nordahl Griegs skille mellom en forfatters litteratur og hans politiske meninger er blitt ført videre etter krigen og åpnet Hamsuns litterære verker for nye lesere: Man kan nyte og like bøkene og samtidig ta avstand fra forfatterens politiske standpunkt. Men samtidig henger forfatterskap og liv nødvendigvis sammen, også hos Hamsun, jf. f.eks. betydningen som romanen *Markens Grøde* hadde for kjøpet av Nørholm, med alt som dette brakte med seg. Eller hvordan boka *På gjengrodde Stier* reflekterer skjønnlitterært over historiske og biografiske hendelser knyttet til blant annet Grimstad-tiden. Hamsuns 35 år i Grimstad representerer viktig, interessant, og sannsynligvis mye utforsket og ukjent, stoff.

1.2 De viktigste stedene for Hamsun-formidling i Norge

De fire viktigste formidlingsstedene for Knut Hamsun er [Hamsunsenteret](#) og Hamsuns [barndomshjem i Hamarøy](#) (begge anlegg i Nordlandsmuseet), [Hamsunstugu](#) i Lom, og [Grimstad bys museer](#).

Hamsunstugu er huset som Knuts far, Peder Skultbakken, bygde til familien sin i 1853, og der Knut bodde de første årene av sitt liv. De siste årene har Hamsunstugu vært åpen kun på forhåndsbestilling. Stedet har ikke fasiliteter for ansatte eller turister. Det drives av Hamsunlaget på Lom. Gjennomsnittlig antall besøkende har vært rundt 200 de siste årene, laget har registrert et svakt økende besøkstall, særlig av utlendinger. – På husmannsplassen Skultbakken i Vågå, som faren Peder kom fra, ble det oppført en statue i 2009, laget av kunstneren Skule Waksvik.

Barndomshjemmet på Hamsund er stedet for Knut Hamsuns videre barneår og tidlige ungdom, en gård som familien leide av Knuts onkel Hans. Fra Nordland fikk Hamsun varige inntrykk fra kultur og natur som på ulike måter spiller med i det meste av det Hamsun senere skrev. Barndomshjemmet har åpent hele sommersesongen og for spesielle arrangementer ellers i året. Hamsunbysten som står der, ble satt opp i 1961, avduket av forfatteren og motstandsmannen Lars Berg, som etter krigen arbeidet for forsoning, og var

en viktig støttespiller for Hamsunfamilien. Fra 2004 har barndomshjemmet blitt betydelig restaurert.

Hamsunsenteret ble oppført i 2009, etter ca. 20 års lokal diskusjon. Det ligger ved ruinene av prestegården der onkel Hans forpaktet et hus og der Knud bodde en periode i sin oppvekst, arbeidet for onkelen, fikk sannsynligvis mange nye impulser, men trivdes svært dårlig.

Hamsunsenteret er et nasjonalt senter som har ansvar for å formidle, forvalte og forske på Hamsuns liv og forfatterskap. Senteret rommer et tårnbygg m. en fast utstilling over fire etasjer, og en kultursal med scene og fasiliteter for møter og konferanser, konserter, teater og kino. Steven Holl har tegnet bygget, tårnbygget er i seg selv et monument og en tolkning av Hamsuns litterære karakterer særlig fra 90-tallsromanene. Utstillingen i bygget tar opp temaer fra hele Hamsuns liv samt høydepunkt i forfatterskapet, med et tyngdepunkt i biografi og Nordlands-tilhørigheten. Senterets ansatte står for driften av barndomshjemmet, arrangerer blant annet festivalen Hamsundagene annethvert år og modernismedager for elever fra 3VGS i fylket, og har et bredspektret formidlingstilbud for besøkende og turister i sommersesongen. De siste tre årene har Hamsunsenteret samarbeidet med Nord universitet om prosjektet «Hamsun i Nordland», som har inkludert et nettstudium for studenter i Hamsuns forfatterskap, en stipendiatstilling, og to professor II-stillinger knyttet til forskning på og formidling av Hamsun i Nordland. Senteret har p.t. 6,5 fast ansatte. De siste årene ligger et gjennomsnittlig antall besøkende på 20-22 000, dette inkluderer all formidlingsaktivitet knyttet til Hamsun på Hamarøy, og både betalende og ikke-betalende gjester. Senteret regner med at det er her besøkstallet kommer til å holde seg de nærmeste årene.

Grimstad bys museer formidler Hamsunrelaterte emner ved bl.a. foredrag og arrangement knyttet til Hamsuns liv og forfatterskap (om Nobelprisen, Mat i Hamsuns litteratur, mm), skoletilbud, utstilling («Hamsun som bonde» på Hagebruksmuseet), og stiene på «Hamsuns ruslespor» (fra sykehuset til postkassen, og fra sykehuset til Edens Have/Dømmesmoen). De har også en oversikt over «Hamsun på egenhånd» for de som vil se litt mer. Også mange kommer til Grimstad bibliotek for å se rommet hvor rettssaken fant sted (dagens barneavdeling). Knut Hamsuns plass ligger utenfor biblioteket i Storgaten 44, og den fikk sitt navn og en byste av Hamsun i Hamsunåret 2009. Mulighetene for å formidle historien om dikteren begrenser seg når en ikke har permanente formidlingslokaler til dette formålet.

1.3 Hamsun i et internasjonalt perspektiv

Både biblioteket, Grimstad bys museer (GBM) og Turistkontoret melder om henvendelser fra tilreisende og utenlandske turister som kommer til Grimstad for å lære mer om og oppleve stedet hvor Hamsun – og Ibsen – levde. Nylig fikk GBM en henvendelse fra Mexico med spørsmål om rettigheter til å oversette Hamsuns bøker. I USA forskes det mye på Hamsuns litteratur, og både i Tyskland, Russland, Georgia og ellers i øst-Europa blir Hamsun mye lest,

og er regnet som en stor forfatter. Gyldendal Forlag, som var Hamsuns forlag, bekrefter at bøkene hans blir fortsatt lest og oversatt i en rekke nye land.

1.4 Oppsummering

- 1) Det er kun ett eget bygg for formidling av forfatteren Knut Hamsun, nemlig Hamsunsenteret på Hamarøy og det tilknyttede barndomshjemmet på Hamsund.

Det er en lang reise opp til Hamarøy fra sør-Norge. For Hamsun-interesserte, turister, forskere m.m. som ikke har mulighet til å reise så langt, vil et museum i Grimstad være viktig. Grimstad har gode fasiliteter for turister, mange flere befordringsmuligheter og gode muligheter for ankomst fra utlandet – via bl.a. båt, fly og tog. Man kan tenke seg et større potensiale for turisttilstrømming enn på Hamarøy.

- 2) Grimstad har en rekke Hamsun-relaterte steder og bygninger med stor grad av autentisitet. Autentisitet er i dag ett av stikkordene for hva mange turister søker. Gården og dikterstuen på Nørholm, rettssalen der tingretten ble holdt, og stiene Hamsun vandret på under interneringen er viktige litterære steder som har nær tilknytning til Hamsun som forfatter, og som kan tilby unike opplevelser til besøkende.

Også Lillesand og Kristiansand har tilknytninger til noen av Hamsuns mest kjente bøker. Et Hamsun-museum i Grimstad vil kunne informere om og gi en god ramme til *Mysterier* / Lillesand og *Pan* / Kristiansand. Sannsynligvis er flere skildringer av småbyliv hos Hamsun inspirert av hans erfaringer fra disse sørlandsbyene.

- 3) Mens familien Pedersen ble tvunget til å forlate Lom, og Hamsun tidlig forlot barndomshjemmet, er Nørholm plassen han valgte å slå seg ned for godt på. Grimstad-tiden rommer svært dramatisk og viktig stoff både fra forfatterskap og biografi. Interessante spørsmål og tema er blant annet:

Konerne ved Vandposten (1920): Om småbyliv; motsetning til Markens Grøde?

August-trilogien (1927-33) som noe mer enn nordlandsromaner

Hamsuns tre avslutninger på forfatterskapet: *Siste Kapittel* (1923), *Ringens sluttet* (1936), *På gjengrodde stier* (1949)

Hamsunfamiliens liv på Nørholm

Marie Hamsun (biografi og forfatterskap)

Driften på Nørholm

Nobelprisen i Litteratur 1920

Hamsun som ideolog 1930-1945

Hamsuns rolle og symbolverdi i Grimstad under og etter andre verdenskrig

Rettsprosessen. Hva skjedde? Refleksjoner ut fra nåtidige perspektiver og nyere forskning på landssvikoppgjøret

«Varig svekkede sjelsevner»

- 4) Knut Hamsuns forfatterskap er levende litteratur og står sterkt også internasjonalt, særlig i USA, Tyskland, Russland, Georgia og øst-Europa.

2 Fokus, oppgaver og innhold i et Hamsun-museum i Grimstad

2.1 Hovedfokus

Et Hamsunmuseum vil være et *forfattermuseum*. Forfattermuseets begrunnelse og tyngdepunkt er forfatterskapet, som gir interesse til den personen forfatteren er, dvs. biografien og dens historiske kontekst. I Grimstad møtes bl.a. Nobelprisvinneren Hamsun med nazisympatisøren, det er et dramatisk møte med mange aspekter og sider som er verdt å utforske og som åpner for interessant og levende formidling. Det er en spesiell situasjon at gården Nørholm og dikterstuen på den ene siden er en viktig motivasjon for et Hamsun-museum i Grimstad, på den andre siden ikke er offentlig tilgjengelig. Kanskje kan det finnes løsninger på dette på sikt.

Avgrensningen rundt forfatter og biografi for et Hamsun-museum i Grimstad anser komiteen å være Grimstادتiden i Hamsuns forfatterskap, verkene Hamsun skrev mens han bodde i Grimstad, og kanskje med særlig vekt på de mest betydningsfulle: *August-trilogien* og *På gjengrodde stier*. Fordi *Markens Grøde* spilte så stor rolle for Hamsun/Nørholm-kjøpet og danner opptakten til Nørholm-tiden, kan det vurderes om også den romanen skal få en mer grundig presentasjon. Fordi litteratur ikke skrives i et vakuum, er i tillegg til biografi og kontekst, Hamsuns øvrige forfatterskap, og også hans familie interessant og viktig å relatere til i forskning og formidling.

2.2 Oppgaver

Et museum som institusjon har tre hovedoppgaver: *Forvaltning* av gjenstander, kulturlandskap og bygninger (samlinger), *forskning* i tilknytning til dette materialet og på annet relevant stoff, og *formidling* av det faglige utviklingsarbeidet som drives. Disse oppgavene henger tett sammen

2.2.1 Samlingen

Samlingen - i vid forstand - som et mulig Hamsun-museum vil forvalte er:

- Bygninger:

Bytingsalen, der rettssaken om Knut Hamsuns rolle under andre verdenskrig ble holdt (16.12.1947. Staten hadde reist erstatningssak mot Hamsun, som gikk videre til Høyesterett. Endelig dom falt der 23.06.1948). Også Marie Hamsun ble dømt til tvangsarbeid og erstatning i dette lokalet (1946).

Andre bygninger som er knyttet til Hamsun, er sykehuset i Frivoldveien 24. Hamsun ble sommeren 1945 satt i husarrest i epidemilasarettet (det grønne bygget ved siden av det tidl. sykehuset i påvente av rettssaken). Dette bygget brukes i dag til andre kommunale formål,

men skal sannsynligvis reguleres og brukes til andre formål. Hamsun ble flyttet til Landvik gamle hjem etter sommeren 1945, men dette bygget er revet. Det bør vurderes om sykehuset/epidemiasarettet skal tas vare på og utvikles med henblikk på bruk innen Hamsunformidling. Hamsunsenteret har f.eks. tilbud om «researcher-in-residence» for litteraturforskere som ønsker å bo og arbeide i «Hamsuns rike». Grimstad kommune kan gjøre noe liknende, eller for eksempel leie ut leiligheter til forfattere, ha skrivestuer, organisere Friby-forfatter, mm.

- Kulturlandskap:

«Hamsuns ruslespor» er stiene og veiene Hamsun beskriver i *På gjengrodde stier*, og som han gikk mens han var internert etter krigen. Det er merket to ruslespor; ett fra det tidligere sykehuset i Frivoldveien over Fløyheia til postkassa i Storgata, og ett fra samme sykehus til Edens Have ved Dømmesmoen. Også andre stier kan etableres, til «Hamsuns hule», et litterært sted som knyttes til det første møtet med Martin fra Kløttran i *På gjengrodde stier*. Disse ruslesporene gir besøkende opplevelse, autentisitet og aktivitet, som i dag mange turister etterspør. De er samtidig i pakt med vandreren Hamsun og vandrerskikkelsene hans.

- Gjenstander:

Hamsuns bøker og forfatterskap er det mest grunnleggende materialet som museet kan forvalte. Dette er åndsverk, som har verdi i den grad de leses og diskuteres av stadig nye generasjoner. Det er i dag få gjenstander knyttet til Knut Hamsun som er tilgjengelig for et Hamsunmuseum. AAMA IKS har fått arkivmateriale fra Marie Hamsun som gjelder Nobelprisen og –middagen, GBM har et eksemplar av *På gjengrodde stier* med Hamsuns håndskrift i, en del stoler og bilder fra bytingsalen befinner seg på kommunens lager, en har tilgang på bordene som befant seg i rettssalen slik at de evt kan kopieres, og i tillegg har en spyttebakken (!) som sto i lokalene tidligere. Det vil som regel være mulig å låne gjenstander fra andre samlinger (offentlig eller private) til utstillinger. En privat samler har antydnet at om det kommer et Hamsun-museum i Grimstad, vil vedkommende gi en gave til museet.

Svært viktig i Grimstادتiden er selvsagt *Nørholm med kulturlandskapet, dikterstuen og Hamsuns boksamling*. Disse er i privat eie, og er ikke tilgjengelig for publikum.

2.2.2 Forskning

Forskning og faglig utvikling er i dag en viktig oppgave ved museene. Forskning innebærer blant annet å utdype og nyansere eksisterende synspunkt, sette sammen kunnskaper på nye måter, stille spørsmålstegn ved etablerte sannheter og finne nye spørsmål å stille. Det er viktig å følge med på ny forskning på relevante fagområder og la den være med og kaste lys over Knut Hamsuns liv og forfatterskap. Et museum kan og skal på den måten alltid være i utvikling. Forskning og faglig utvikling krever kompetanse og stillingshjemler med avsatt tid til denne aktiviteten.

Fordi det er en forfatter som står i sentrum for museet, er det grunnleggende viktig på en eller annen måte å ha tilgang til solid litteraturvitenskapelig kompetanse i utviklingen av ny

kunnskap om Knut Hamsun og hans verker. Samtidig er en rekke andre fagområder interessante og viktige i forbindelse med Hamsuns tid og virke i Grimstad: Lokalhistorie, nasjonal historie, samfunnsvitenskap, kulturvitenskap og museumsfag, jus, psykologi, etikk, idéhistorie, filosofi, medievitenskap. Et Hamsun-museum ville ha som en viktig strategi å knytte kontakt og kanskje samarbeide med relevante fagmiljøer ved UiA og ved andre universiteter i forbindelse med ulike prosjekter og forskningsaktivitet, og også formidling.

Et Hamsun-museum i Grimstad ville bygge videre på et godt faglig fundament og engasjement lokalt og regionalt. Et levende fagmiljø finnes for Knut Hamsun i Grimstad, ved *Grimstad bys museer*, *Grimstad bibliotek* og i *Stiftelsen Ibsen- og Hamsun i Grimstad* som hver sommer arrangerer Ibsen- og Hamsundagene. Også de lokale historielagene har bidratt med viktig kunnskap omkring forfatteren og hans liv og virke i Grimstad. Aktiviteten vitner om mye kunnskap og nyskapende ideer om Hamsuns forfatterskap.

Universitetet i Agder har sterke fagmiljøer innenfor litteratur, medievitenskap, tekniske fag, og lokalhistorie. Man kan tenke seg samarbeid om forskningsprosjekter, Ph.D.-stillinger, masteroppgaver, utstilling og installasjoner av gjensidig nytte.

Stiftelsen Arkivet har høy kompetanse om krigen på Sørlandet, og forsker på historiske og samtidige problemfelt som radikaliserings, antidemokratiske strømninger og menneskeforakt.

Aust-Agder Museum og Arkiv IKS har arkivmateriale som vil være av interesse for videre bearbeiding. Begge institusjonene vil være gode og viktige støttespillere og samarbeidspartnere.

Mye arbeid er nedlagt og viktig informasjon finnes i lokalhistoriske skrifter, tidligere utstilling, intervjuer, bygdebøker og jubileumsskrifter, også her finnes et viktig faglig grunnlag.

2.2.3 Formidling

Utstilling er den formidlingsformen man vanligvis forbinder med et museum. Den vil måtte bygges opp fra grunnen av, og tenkes nøye gjennom i pakt med nyere museumsteknologi og –tanker. I dag legges det vekt på dialogiske, dynamiske, interaktive, multimediale former som inviterer publikum inn i opplevelser, tankeprosesser og spørsmål mer enn å formulere sannheter i monologisk form. Det vil også legges vekt på utstillingsformer som kan skiftes ut på relativt enkle måter, og digitalisering av utstillinger og materiale som åpner museet for et større publikum. Fleksibilitet over utstillingsteknologi og rom for skiftende utstillinger vil være med på å åpne museet for gjenbesøk, noe som er en viktig målsetting.

Det er ønskelig med et godt medie-rom i et eventuelt Hamsun-museum i Grimstad, med mulighet for besøkende til å kunne søke i / lytte til Hamsuns litterære tekster, Hamsun-opptak, se filmer og NRK-filmsnutter, som del av museets formidling.

Om den nåværende bibliotek-bygningen velges som lokale, vil rettslokalet i 2. etasje fungere som en autentisk og virkningsfull ramme omkring Hamsuns rettsprosess, kanskje også for formidling av hans 15 siste år som forfatter og ideolog. Man kan se for seg samarbeid med Stiftelsen Arkivet i utvikling og formidling av bytingssalen, rettsprosessene og rettsoppjøret m.m.

I dag betones andre formidlingsformer enn utstilling som viktige og ønskelige for museer: Foredrag, skoleopplegg, guiding, aktivitetsdager, dramatiseringer, rollespill, konsert, m.m. Hamsun-fagmiljøet i Grimstad, knyttet til Grimstad bys museer og Stiftelsen Ibsen og Hamsun i Grimstad har mye erfaring med slik formidling, dvs. uavhengig av et fast lokale / utstilling. Det er svært verdifull kompetanse å ta med inn i et eventuelt framtidig Hamsun-museum. – Hamsuns litteratur må formidles på måter som er litteraturvitenskapelig funderte, og samtidig på levende og engasjerende måter som kan skape leselyst og gjensyns glede hos publikum. Det er viktig å sørge for at litteraturen også kan tale direkte til den enkelte. Det vil være en viktig oppgave for et Hamsun-museum i Grimstad å hente inn, dokumentere og formidle historier om møter med Hamsun som ennå finnes i lokalbefolkningen, og som en ikke kan lese seg til.

Fordi et så stort antall Hamsunlesere finnes i utlandet, bør formidlingen allerede fra starten basere seg på tospråklig formidling, helst trespråklig: Norsk, engelsk, tysk.

3 Bygg og lokalisering

3.1 Bygningstekniske krav til museumsbygg

Et museumsbygg må tilfredsstillere kravene til universell utforming. I forhold til brannsikkerhet er museumsbygg kategorisert som risikoklasse 5. Dette stiller krav til brannsikkerhet, rømningsveier, mm. I tillegg vil det på et museum være behov/krav om regulering av lys, fuktighet og temperatur osv av hensyn til museumsgjenstander.

3.2 Areal og rombehov

Disse rommene og fasilitetene ser komiteen som ønskelige for et Hamsun-museum:

- Åpent inngangsparti med plass til resepsjon og garderobe.
- Et stort formidlingsrom for besøk av skoleklasser, turistgrupper, m.m. 30-50 personer
- Et medietek (rom for film, lydutstyr, avspilling, PCer bl.a. med Hamsun-databaser installert)
- Minst ett større rom for fast utstilling.
- Et rom som kan egne seg for skiftende utstillinger.
- En museumsbutikk.
- Parkeringsmuligheter i nærheten.

3.3 Aktuelle lokaler

I tidligere planer som har omhandlet Hamsun-museum, har det stått at det skal etableres i Storgaten 44. Etter flere utsettelse av bygging av nytt bibliotek, ble formuleringene endret for at en ikke skulle låse seg til dette lokalet alene. Arbeidsgruppa har derfor sett på mulig gjenbruk av flere kommunale bygg:

- Berge gård (hovedhuset); dette er en 1 ½ etasjes trebygning med ca 200 m² grunnflate som har blitt benyttet til representasjon/utleie. Ligger like ved Berge gård senter, som består av helsetjenester og omsorgsleiligheter. Området er regulert til offentlige formål.
- Dømmesmoen (Øvre); dette er et 2 ½ etasjes trebygg med ca 125 m² grunnflate. Bygget er fredet, og ligger i et fredet kulturmiljø. Dette gjør det svære krevende å foreta endringer og tilpasninger.
- Sjømannshjemmet/Vossbakke; trebygning i 2 etasjer, grunnflate ca 180 m². Området er regulert til offentlige formål, og er i dag dagsenter for mennesker med psykiske lidelser. Kommunale boliger i samme område.
- Storgaten 44 (nåværende bibliotek); murbygning i 2 etasjer med ca 185 m² grunnflate. Bygget som bank og har vært kommunehus og bytingsal. Regulert til offentlige formål. Har en forbindelse til Hamsun fordi dette var hans bank, og det var her rettssaken mot ham foregikk etter krigen. Bygget huser også historier fra krigen, iom at flere lokale motstandsmenn ble arrestert av tyskerne da banken holdt til her

3.4 Kriterier

Komiteen har studert de aktuelle lokalene med henblikk på:

- Beliggenhet. Det er en fordel om bygget ligger i nær tilknytning til Grimstad sentrum og er enkelt for besøkende å nå til fots.
- Økonomi med utgangspunkt i byggets tilstand og behov for rehabilitering.
- Autentisitet. Dette er i dag en faktor som ikke er nødvendig for et museumsbygg, men som øker dets tiltrekningskraft.
- Utbyggingsmuligheter. På kort eller lang sikt vil det kunne være aktuelt med utbygging / endring for å tilpasse nye krav og behov.
- Funksjonalitet. Bygget og omgivelsene må kunne fungere som museum/forsamlingslokale
- Reguleringsformål: Formålet bør tillate utbygging

3.5 Oppsummering

Storgata 44, det nåværende biblioteksbygget, er det lokalet som komiteen anser best oppfyller krav til offentlige bygg og til museumsbygg, og kriteriene i pkt. 3.4: Bygget ligger relativt sentralt, og en har mulighet for større forsamlingslokaler i Grimstad kulturhus (rett over gaten). Det er parkeringsmuligheter i kulturhuskjelleren og i Arresten. Den fysiske avstanden er kort mellom Storgt. 44, Ibsen-museet, Grimstad bibliotek, Reimanngården og Hamsuns ruslespor. Bygget er allerede oppgradert med bl.a. ny rømningstrapp i andre etasje, men det mangler heis/lift. Det må påregnes også andre utbedringer i tillegg til at

kjelleren må dreneres og oppgraderes. Bygget har autentisitet ved at andreetasjen er lokalet for rettssaken mot Knut Hamsun etter krigen, og denne salen bør gjenoppbygges som den var i 1947. Bygget har utbyggingsmuligheter mot Møllerheia og er regulert til offentlige formål. Det er planer om å utvide barnehagedriften i Storgaten 46, og det er behov for en avklaring eller detaljregulering for å ivareta arealbehov og hensynet til både Storgaten barnehage og et mulig Hamsun-museum.

4 Organisering og finansiering av et fremtidig Hamsun-museum

4.1 Organisering

Et Hamsun-museum bør være en del av Aust-Agder museum og arkiv IKS, avd. Grimstad bys museer. Å bygge opp et museum utenfor denne organisasjonen vil være krevende fordi statlig finansiering retter seg mot kun de konsoliderte museene. For å levere innhold til museet i form av formidlingsarrangement, kan en samarbeide med andre kulturaktører som Grimstad bibliotek, Forfattersentrum, Stiftelsen Ibsen og Hamsun i Grimstad, m.fl.

For å drive museet kreves opprettelse av nye stillinger for å ivareta oppgavene knyttet til vertskap, formidling, forvaltning, utstillingsutvikling, annen formidling og forskning. GBM har i dag 5 årsverk og betjener 3 museer. Noen oppgaver vil være direkte knyttet til et Hamsun-museum, andre kan inngå som en del av felles stab i AAMA. Dette må utredes mer.

4.2 Finansiering av bygg og drift

- *Grimstad kommune* bidrar i dag med ca. 900 000 kr. i driftstilskudd til Grimstad bys museer (Ibsen-museet, Sjøfartsmuseet, Norsk Hagebruksmuseum). Dersom et Hamsun-museum etableres, må det forventes økt tilskudd fra Grimstad kommune (og evt. fylkeskommunen) til AAMA IKS. Fordelingsnøkkelen som tidligere ble brukt mellom staten og lokalt/regionalt nivå var 60-40.
- *Staten*. Knut Hamsun er en forfatter av nasjonal og internasjonal betydning. Med vekt på den nasjonale verdien bør det være mulig å få tilskudd til bygg / drift fra Kulturdepartementet / staten. En bør søke om utviklingsmidler fra KUD, selv om det ikke er en egen tilskuddsordning til dette. Dersom en skal ha kunstnerisk utsmykning av bygget, er det mulig å søke KORO om tilskudd til dette.
- *Spillemidler*. Kulturdepartementet har en ordning med spillemidler til lokale og regionale kulturbygg. Det gis inntil 2 millioner kr. til et lokalt kulturbygg, og 4 mill kr til et regionalt. Fylkeskommunen fordeler midlene basert på prioritering av søknader som følger handlingsprogrammet i planen «Aktive austegder».
- [Sparebankstiftelsen](#) har en tilskudds- og gaveordning som gjelder prosjekter av nasjonal interesse. Museer og kulturvern er ett av formålene.
- [Stiftelsen Uni](#) gir tilskudd til bl.a. vern av verneverdig bygg.

- [Fritt Ord](#) har tilskudd som kan benyttes til utstillinger som på en eller annen måte belyser ytringsfrihet og demokrati, fremmer åpenhjertig debatt og meningsutveksling m.m.
- [Innovasjon Norge](#) har midler på budsjettet til kreative og kulturelle næringer, inkludert litteratur.
- *Gyldendal norsk forlag* var Hamsuns forlag. Det bør undersøkes om det er mulig å få til et samarbeid med dem i forbindelse med enkeltprosjekter knyttet til et Hamsun-museum i Grimstad
- I en *EU-kontekst* finnes det midler til internasjonale læringsarenaer og publikumsutviklingstiltak dersom man har et internasjonalt partnerskap. En kan legge opp til samarbeid med Stratford upon Avon, Sunne, Weimar, mm.
- *Universitetet i Agder*: En bør jobbe for å få til et faglig samarbeid med UiA f.eks. om en stipendiatorordning i forbindelse med faglig utvikling og formidling ved museet. Antydningssvis: Et Ph.D.-stipendiat som lyses ut og finansieres i samarbeid med UiA. Stipendiatet, som går over 3 eller 4 år, vil ha retningslinjer/vinkling/innhold som styres av ønsker og behov knyttet til et Hamsun-museum i Grimstad. Forskning, publiseringsmåter og pliktarbeid til stipendiaten kan inngå i faglig utvikling i og drift av Hamsun-museet på ulike måter.

4.3 Oppsummering

Det er ønskelig å etablere et nytt Hamsun-museum i Grimstad innenfor AAMA IKS (Slik Hamsunsenteret er en del av Nordlandsmuseet.)

Det vil koste å utbedre og legge til rette bygningen for museumsvirksomhet, selv uten tilbygg. Det vil være mulig å få tilskudd til både bygg og drift/innhold, men dette er finansieringskilder som en må søke på, og er dermed uforutsigbare.

5 Hamsun-museum som bidrag til byutvikling og andre ringvirkninger

Et satsingsområde for kommunen de siste 10 årene har vært «Grimstad – dikternes by», med hovedvekt på tilknytningen som Henrik Ibsen og Knut Hamsun har til Grimstad. Dette blir aktivt brukt i markedsføring og omdømmebyggingen av Grimstad.¹ Grimstad har landets eldste Ibsen-museum i Henrik Ibsensgate 14. Museet åpnet så tidlig som i 1916, ti år etter Ibsens død. Det ligger i bygningen hvor Henrik Ibsen arbeidet som apotekermedhjelper, og hvor han skrev sitt første skuespill *Catilina*. Det er i dag på samme måte behov for et fysisk

¹ Forfattere med tilknytning til Grimstad og Sørlandet (jf. Odd Johnsens bidrag i Grimstad 1816-2016 s129-141): **Henrik Ibsen**, **Knut Hamsun**, Hans Hansen Rep., **Gabriel Scott**, Clara Thue Ebbel, Lalli Løvland/Lalli Knutsen, Ove Fedde (alias Walter Gun), Olav Brødsjø (alias Edgar Brenner), Tore S. Sigvaldsen (alias Sigvart Sigg), Elisabeth Thams, Kristen Stalleland, Eivind Reinertsen, Odd Børretzen, Roald Dahl (sommerferier på Strand hotell Fevik).

sted for å formidle forfatterskapet og livet til Knut Hamsun. En del tilreisende etterspør et sted, informasjon og opplevelser som er knyttet til Knut Hamsun. Et museum vil dermed gi et mer komplett tilbud for formidling av dikterne, og vil gi tyngde til satsingen på Dikternes by. Det nye biblioteket sentralt i Grimstad vil også bli et viktig tilskudd til satsingen, sammen med alle de litterære arrangementene i regi av Grimstad bys museer, Grimstad bibliotek og Stiftelsen Ibsen og Hamsun i Grimstad. Tilgang (om enn i begrenset omfang) til dikterstuen og kulturlandskapet på Nørholm, ville gi et enda bedre tilbud.

37% av global turisme er kulturelt motivert, og for 27% er kulturminner avgjørende for destinasjon (Europa). Norsk kulturturisme økte med 82% fra 2013-2014 iflg. SSB, og var 14% av alle turister i 2014. Globalt bruker kulturturister 2,5 ganger så mye penger som vanlige turister (døgnforbruk Norge 2600 kr, mot 1200 kr vanligvis ifølge Innovasjon Norge). Masseturisme er mer konjunkturutsatt og ikke så bærekraftig. Europakommisjonen anbefaler at en satser på nisjeturisme (kilde: Sørlandets europakontor).

Litterær turisme kan bli et satsingsområde både for Grimstad og Agder. Det arbeides med en strategisk næringsplan der reiseliv - og litterær turisme - er et av tre hovedsatsingsområder. Tanken er bl.a. å etablere samarbeid mellom kommune og fylke, reiseliv, kulturbedrifter, handelsstand, utdanning, FoU, og annet næringsliv. USUS as (tidligere Visit Sørlandet as) er en næringsklynge for reiseliv, kultur og opplevelser, og kan være en viktig medspiller for å etablere en litterær «dannelsesreise» i Grimstad og på Sørlandet mellom museer, bibliotek, kunst- og kulturinstitusjoner.

Det er i den sammenhengen viktig og interessant å etablere samarbeid med andre litterære og kulturelle museer og institusjoner i inn- og utland: Hamsunsenteret og de andre forfattermuseene i Norge (Ibsen, Undset, Bjørnson, Petter Dass, Alf Prøysen, Arne Garborg, m.fl.); Kilden, og Bokbyen ved Skagerrak. På sikt kan en også se ut over landegrensene til relevante samarbeidspartnere i Danmark og Sverige (H.C. Andersen, Strindberg) og også resten av Europa (Stratford upon Avon, Weimar, Sunne, Dublin, m.fl.) Det finnes et nasjonalt nettverk for forfatterhjem som ledes av AAMA/GBM. ICOM har et internasjonalt nettverk for komponist- og forfatterhjem. Samarbeidspartnerne kan få gjensidig nytte av hverandres kompetanse og markedsføring.

Det er gode muligheter for å øke omsetningen innen handel og reiseliv knyttet til litterær turisme i Grimstad. Det er da nødvendig å satse både offentlig og innenfor privat næringsliv, og utvikle nye reiselivsprodukter. Eksempler på dette andre steder er Stratford upon Avon og Skagens profilering av Skagen-malerne.

UiA har flere studier og miljøer som arbeider innenfor teknologi. Det gir muligheter for å arbeide sammen om å utvikle ulike former for digital formidling av Hamsun og temaer knyttet til hans liv og forfatterskap.

Hamsun er en internasjonalt kjent forfatter, og et Hamsun-museum kan tiltrekke seg internasjonale kunstnere, forskere og andre som kan forsterke tilbudet om opplevelser og

kunnskap til innbyggerne. For kulturlivet ellers i kommunen, kan et nytt museum og flere arrangement gi en boost for å utvikle samarbeid og nye arenaer for samhandling. Mye aktivitet kan skape økt felles oppmerksomhet om tilbudene.

Et Hamsun-museum kan alene og i samarbeid med andre institusjoner ta opp viktige samfunnsproblemer som krig, demokrati, radikaliseringsideologier, mm i tillegg til litterært og biografisk stoff. Dette kan gi et utvidet kulturtilbud og ny kunnskapsarena, også for skoleverket.

Et godt Hamsun-museum kan bidra til økt stolthet og lokal identitet.

6 Betenkeligheter og usikkerhet angående etablering av Hamsun-museum i Grimstad

Av betenkeligheter har komiteen drøftet disse:

6.1 Nok interesse?

Museets hovedperson vil være en forfatter født i 1859. Er det stor nok interesse for ham i dag, over 150 år senere?

Vurdering: Knut Hamsuns forfatterskap utgjør en av de viktigste litterære eksportartiklene fra norsk språkområde med stor og stadig levende internasjonal interesse. De andre er islendingesagaene, Henrik Ibsens forfatterskap, og fra nåtiden, «nordic noir»-sjangren m. bl.a. Jo Nesbø. Knut Hamsuns litteratur har en plass innenfor verdenslitteraturen. Han forskes på og undervises i på universiteter i blant annet USA, England, Kina, Tyskland, Russland, Georgia, og oversettes til stadig nye språk. Ikke minst unge lesere ser ut til å stadig bli fengslet av Hamsuns prosakunst.

En rekke av de mest betydningsfulle forfatterne fra 1900-tallet uttrykte sin inspirasjon fra og gjeld til Hamsun: Isaac Bashevis Singer, Hermann Hesse, Thomas Mann, Franz Kafka, Stefan Zweig, Henry Miller. Ernest Hemingway hevdet at det var Hamsun som hadde lært ham å skrive, med henblikk på stilen preget av «understatements». Hamsun inspirerte moderne romanforfattere ved å vise mulighetene som ligger i kunstprosa og særlig romansjangeren, til å skrive subjektivt, lyrisk, fragmentarisk og retrospektivt, og ved å eksperimentere med fortellerinstans og fortellestemme. Hans bruk av indre monolog og fri indirekte tale ble ført videre og rendyrket i retning av den modernistiske formen «stream of consciousness». Det åpnet for romaner med komplekse hovedpersoner og gåtefulle litterære univers med innslag av galskap, opprør, kjærlighet, humor, ironi, og naturstemninger som moderne lesere gjenkjente og kunne leve seg inn i. I ettertid ser vi altså hvordan modernitetskritikeren Hamsun var en tidlig-modernist som eksperimenterte med litterære former på måter som modernistene rendyrket.

Hamsuns litteratur er levende litteratur også i dag, og han har en stor lezerskare i Norge. Også her mange yngre lesere og mange forfattere. Hamsun leses ofte på vgs., studeres på universitetene innenfor allmenn og nordisk litteraturvitenskap, det skrives bachelor- og masteroppgaver om stadig nye Hamsunrelaterte emner, og forskes på universitetene, med tyngdepunkt i Oslo og Tromsø, men med viktige bidrag også fra Trondheim og Bergen. Hamsun-året 2009 viste at Hamsun vekker debatt og sterke følelser og meninger, særlig med utgangspunkt i rollen Hamsun spilte under andre verdenskrig. Det kommer med jevne mellomrom ut bøker og artikler om Knut Hamsun, en av de siste, som har fått stor publisitet, er Tore Rems bok *Reisen til Hitler* (2014) som handler om dels Hamsuns reise til Hitler i 1943, og dels Hamsuns livs reise på vei mot nazismen.

6.2 Motstand mot Hamsun

Det var og er motstand mot Hamsun på grunn av nazisme-tilknytningen under krigen. Hamsun-navnet vekker sterkt negative assosiasjoner hos mange. Dels på grunn av en del konflikter han hadde med lokalbefolkningen i Grimstad; han kunne oppføre seg hensynsløst og arrogant i en del saker, som navnesaken med familien Nørholmen, og konflikten om retten til ålefiske i enden av fjorden ved Nørholm. Og særlig på grunn av hans støtte til NS og okkupasjonsmakten under krigen, som manifesterte seg klart og tydelig i Grimstad, på måter som ennå vekker følelser. Familier i Grimstad har mistet slektninger og lidd som resultat av nazistenes brutalitet. Det var også familier som profiterte og samarbeidet med okkupantene. Denne delen av historien kan være vanskelig for mange.

Vurdering: Et Hamsun-museum i Grimstad vil som et moderne forfattermuseum ikke ha som rolle å ensidig hylle, men å markere og tematisere, nyansere og få fram ulike sider og perspektiver på denne forfatteren og hans verk, på godt og vondt. Det er viktig å kjenne til og forstå følelser og traumer fra fortiden som er knyttet til Hamsuns navn, vise respekt og ikke være redd for å få fakta på bordet. Et Hamsun-museum bør ikke planlegges som et krigshistorisk museum – det er forfatteren Hamsun som skal stå i sentrum. Erfaring har vist at det i forbindelse med kontroversielle og omdiskuterte utstillinger i ulike museer, ofte er mest støy og protester i planleggingsfasen (f.eks. ved Telemarkmuseets utstilling om Vidkun Quisling). Når utstillingen åpner vil dette som regel gå over, dersom man har klart å skape en balansert og godt formidlet historie. Samarbeid med lokalbefolkningen kan også bidra til å skape bedre utgangspunkt i behandlingen av vanskelige deler av emnet.

6.3 Kun om ideologi?

Kan et Hamsun-museum i Grimstad risikere å bli et slags lokalt forankret krigsmuseum, et museum om ideologikritikk, eller et museum som framstiller sin hovedperson i et dårligst mulig lys, i redsel for å bli tatt til inntekt for nazi-synspunkt?

Vurdering: Dette er en fallgrube som man i planleggingen og utviklingen av et Hamsun-museum må styre unna. Åpenhet, mot og blikk for mangfoldet av aspekter knyttet til forfatteren og personen Knut Hamsun må være del av prinsippene det arbeides i lys av.

6.4 Økonomi

Både istandsetting og tilpasning av bygg, og drift av et museum, vil være kostnadskrevenne. Er det en investering som kommunen har råd til?

Vurdering: Dette er et spørsmål som komiteen ikke har grunnlag for å ta stilling til. Det er grunn til å tro at investeringen på sikt vil kunne lønne seg i et videre perspektiv, blant annet som ledd i styrking av reiselivsnæring. Grimstad kommune vil uansett markere seg enda tydeligere på det kulturelle kartet ved å ta utfordringen å skape et interessant og levende formidlingssted for forfatteren Knut Hamsun.

7 Konklusjon. Veien videre?

Komiteens syn er at det vil være et viktig og positivt tilskudd til Grimstad kommune og også på regionalt og nasjonalt plan, å etablere et Hamsun-museum i Grimstad. Storgaten 44 peker seg ut som et egnet bygg med utviklingspotensial. Faglige og praktiske forutsetninger og viktige støttespillere ser ut til å være godt til stede for en slik etablering. På grunn av Hamsuns kontroversielle standpunkt før og under andre verdenskrig vil en slik etablering vekke negative følelser hos en del. Følelsene må tas på alvor. Samtidig er det viktig å huske på at Hamsun var og er mer enn nazisten Hamsun, han er en forfatter av nasjonal og internasjonal størrelse som stadig leses og forskes på i inn- og utland. Det nasjonale ansvaret i å fordype seg i Grimstادتiden i Hamsuns liv og forfatterskap bør Grimstad kommune etter komiteens syn ta. Dette vil sannsynligvis bidra positivt på mange måter for byen.

Det er i 2018 100 år siden Knut og Marie Hamsun kjøpte Nørholm, og det 70 år siden dom i Høyesterett falt. Et jubileum for Nobelprisen til Hamsun i 1920 nærmer seg også. Stiftelsen Nørholm er i ferd med å settes i stand Dikterstuen på Nørholm, og har fått ekstern finansiering og bistand til dette. Det er mange forhold som peker i retning av en tydeligere offisiell og institusjonell markering av Knut Hamsuns sterke tilknytning til Grimstad.

Komiteen anbefaler at det arbeides videre med etablering av et Hamsun-museum i Grimstad i Storgaten 44, og at det settes av midler til et forprosjekt med mandat å utarbeide helhetlige og konkrete anbefalinger for et Hamsun-museum i Grimstad. Inkludert i mandatet bør være forslag til finansiering av bygg og drift, redegjørelse for nødvendig oppgradering av Storgaten 44, forslag til utnytting av lokalet, analyse av målgruppe, og Hamsun-faglige refleksjoner angående utstilling, forvaltning og formidling.